

AZ ITT KÖVETKEZŐ KÉT KIS REGÉNYT, az Új pásztor-t és Az idő katonái-t majdnem egy negyed századdal ezelőtt írtam, Prága városában. Ebben az időben már néhány évi munka, próbálkozás, sikertelen kísérlet állott a hátam mögött. Kéziratot kéziratra halmoztam, összetéptem, újra kezdtem. Hangulatom ujjongás és kétségbeesés között váltakozott. Egyes napokon úgy éreztem, hogy a cél, a megvalósítandó probléma, az eszmei tartalom világosan áll előttem, a sorok is kikristályosodtak bennem. Máskor viszont nem láttam egyebet, csak a sűrű ködöt és alig tudtam eligazodni benne. Zavaros tenger volt az én fejem. Emlékek és beszélgetések, kitalált és való figurák hullámoztak benne, egyszer apály volt, máskor dagály. Hogyan lehetne megírni mindazt, ami bennem van? Egyáltalán meg tudom-e valaha írni? Várnom kell még, és vajon eljön-e az az idő, amikor ez a formátlan massa lecsapódik és „isteni szikrával” telik meg?

Akkor már néhány éve is elmúlt annak, hogy utolsó versemet elküldtem egy bécsi emigráns lapnak. Azóta semmit sem közöltek tőlem és nem is küldtem nekik. A versekből kiábrándultam; a próza lett a szerelmem. A bécsi lap „aktivizmusát”, expresszionizmusát elvettem, torkig voltam vele: nem tartottam elég irányzatosnak és elég közérthetőnek. A kommunista diákszövetségben levő cseh barátaim nem tudtak magyarul, sok magyar diáktársamban nem bíztam, féltem, hogy tévútra vezet, összetöri hitemet. Így hát: próbálkozásaimban meglehetősen magamra maradtam egy ide-

gen nagy városban, s szülőföldemre gondoltam. Ezt próbáltam sorokba és fejezetekbe rendezni. És nem ment, sehogy sem ment. Vereséggel megyek vissza hazámba, vagy talán mégis sikerül?

Furcsa élet volt ez az enyém. Télen medicinát tanuló, tantermeget látogató, gyakorlatokat végző diák voltam, aki az élményeimet próbáltam rendbeszedni, nyáron pedig a szünidőkben, az apám lódoktori bricskáján kocogva a facseti járás falvait jártam. Megálltunk piactereken, aklok és házak előtt. Ma egy jegyzőnél ebédeltünk, másnap egy papnál, harmadnap egy kisparasznál vagy az állami szénapadláson. Íme: ez volt az én élményanyagom, ezt akartam volna megírni. És Zola és Gorkij és Ehrenburg és Ivanov és Gladkov és Móricz Zsigmond tanítványának éreztem magam. Úgy éreztem, hogy a Daphnis és Chloe is hatott rám s a cseh munkásmozgalom is; s a hazai illegális harcosok, akikkel szünidőben néha-néha odahaza találkoztam. Hazai élményeimről szerettem volna harcos és szóki-mondó könyvet írni, elmondani azt, hogy egy prágai diák hogyan látja a mi életünket, a falusi szegénység, a pásztorok, a favágók, fűrész munkások, béresek, kocsisok, cselédek helyzetét. Úgy éreztem, hogy cseh-barátaimtól, az ő közvetítésükkel Marxtól és Lenin-től és Sztálintól sok minden olyat tanultam, sok minden olyat szűrtem le, amit az otthoniaknak is el kell mondanom.

Kézirataim tetejére gyakran Ady Endre brosurájának címét írtam fel mottóul: Petőfi nem alkuszik. Úgy éreztem, jó könyvet csak úgy írhatok, ha elrugaszko-dom az egész úri világtól, ha beléjük rúgok, ha provokálom, ha harcra hívom és megtámadom őket.

S negyedszázad távlatából ma úgy látom, hogy egyes kérdéseket helyesen fogtam meg, más kérdésekben viszont könyveim igen gyarlók. Bár én abban az időben egész szívemmel olyan műveket akartam írni, amelyekkel a forradalmi mozgalmat, pártomat és hazámat szolgálom, ebbeli szándékom maradéktalan megvalósítását megakadályozta akkori naturalista látásmódom, az a tény, hogy bár fanatikusan az igaz-

ságot próbáltam magamba szívni, csak a felületekig értem el.

Ismertem hazám akkori eseményeit, tudtam például, hogy a Maros völgyében élethalálharc folyik a fás-cégek és a fűrésztelepi munkások között, beszéltem sok Marosvölgyi forradalmárral és azt is tudtam, hogy ezeknek a hősiességeknek a kommunista párt a vezetője. Azonban – ahelyett, hogy levontam volna e harcoknak a tanulságait, s eseményeit regényeimbe beleszőttem volna – továbbra is röghöz kötötten, naturalista módon dolgoztam, s csupán szűkebb pátriámra, a hegyes Bánságra vettem tekintetemet, hol a hegyi kiszípolozottak még az ösztönös lázadás állapotában voltak. Így történt, hogy regényeimben a párt vezetőszerepére a forradalmi mozgalmakban csupán halványan utalok, pedig ennek kellett volna a regény tengelyében lennie.

Huszonöt év távlatából ma úgy látom, hogy ez könyveimnek főhibája. De naturalista szemléletemből erednek könyveim más hibái is. Ebből fakad például az a tény, hogy az Új pásztor nincsen eléggé beágyazva az akkori hazai és politikai események sodrába, nem tudjuk, hogy a mese mikor történik, mely időben. Az idő katonái-ban pedig ez az időszerűség nagyon is esetleges és nem tartozik szervesen a történethez.

Naturalizmusomnak megnyilvánulása volt a biologizmus és a vaskos szavak, kifejezések állandó jelentkezése is. Forradalmi cselekedetnek gondoltam, ha az ilyesmikkel meghökkenem a polgári irodalmi ízlést. Ma már tudom, hogy könyveim harcos mondanivalója nem ezek által a részletek által, hanem ezek ellenére hatott. Ezt a két könyvet ugyanis, minden hibái ellenére, a nemzetközi munkásmozgalom édes gyermekévé fogadta.

A regények e mostani második kiadásából természetesen igyekeztem kigyomlálni az említett kirívó hibákat, anélkül azonban, hogy az első kiadások eredeti hangulatát, szerkezetét megmásítottam volna. Ezt úgy értem el, hogy a biológista részleteket lefaragtam, más szavakkal helyettesítettem egyes kifejezéseket s hőseim biológiai életét sem részleteztem ön-

célúan, mint először. Természetesen sok helyen nem elégedtem meg a puszta kihagyásokkal vagy. szelídítésekkel, hanem egyes kisebb részleteket újra kellett írnom, vagy a kihagyásoknál keletkezett résekbe új tömítő anyagot kellett tennem. Ennyiben különbözik a könyvek mostani, második kiadása a régiektől.

Most még csak a könyvek egykori hatásáról, terjeszkedési és terjesztési módjáról néhány szót. A regény – az Új pásztor is, Az idő katonái is – nagyobb-részt eljutottak azokhoz, akikről szóltam. A városi és falusi dolgozók, a nagybányai vájárok, a szlovenszkói és kárpát-ukrajnai magyar elnyomottak és kizsákmányoltak közé. Olvasták a könyveket munkás- és béreslakásokban, erdei tisztásokon, illegális kirándulások alkalmával. Olvasták a könyveket a Szovjetunió magyarjai és Dél-Amerika magyar munkásai. Természetesen a két könyv sohasem érhetne volna el célját, ha nem lettek volna olyan kiváló propagálói és kiadói, mint amilyen Kolozsváron Gaál Gábor volt, Stószon Fábri Zoltán, Párizsban pedig Bölöni György és Aranyossi Pál. A Korunk, a Kassai Munkás, a Barbusse szerkesztette Monde segítségével, de mindenekelőtt a nagy nemzetközi munkásmozgalom támogatása nélkül ez a két könyv pusztába kiáltott szó maradt volna és bizonyosan el is kallódik az idők ködében egészen.

Az olvasó bizonyára azt is szeretné tudni, hogy milyen álláspontot foglalt el a könyvekkel szemben a baráti és ellenséges kritika, a hivatalos és nem hivatalos magyar irodalom. A baráti kritikákról csak annyit, hogy Gaál Gábor a Korunk-ban az Új pásztor-ról igen lelkes, Az idő katonái-ról pedig inkább nevelő szándékú kritikát írt. A moszkvai Sarló és kalapács-ban Gergely Sándor írt a könyvről elismerőleg. Persze voltak még más baráti megemlékezések is, amelyekről itt helyszűke miatt nem szólok, amelyeknek egy részére már az idő távlatából magam sem emlékszem. Az érdekesebb ellenséges megnyilatkozásokból egy szlovenszkói kritikára emlékszem. Ez a kritika nem is lehetett könyveim irányában elismerő és barátságos, mert a bíráló arisztokratikus neve mögött, mint később kiderült, a negyvennyolcas forradalom idejében

lámpavasra akasztott Latour unokája rejlett. Latour unokájának nem tetszett sem Az idő katonái, sem az Új pásztor. És ennek így is kellett lennie, mivel ez a két könyv az osztályharcról szólt, és mellette, körülötte összecaptak az osztályok írói. A burzsoázia és a földbirtokos osztály ítészei és az irodalmi szalonok, e szórványos ellenséges megnyilatkozásokon kívül, könyveimet nagyobb részt az elhallgatás fegyverével igyekeztek agyonütni. Hivatalosan egyszerűen nem vettek, tudomást róluk, vagy suttogva, évődve egymás között beszélve ennyit mondtak: „Az Új pásztor szerzője a legnagyobb disznó a világon... Ezek a könyvek nem tartoznak a tulajdonképpeni irodalomhoz. Hiszen ezek az irodalomnak csupán vadhajításai”. Ezek az urak különben is el voltak foglalva a maguk szelídített disznócskáival, akiket különböző irodalmi díjak kukoricaszemeivel kézből etettek.

Most, hogy huszonöt év után ezek a könyvek újra megjelennek, úgy érzem, most fogják őket teljes napvilágnál megvitatni, hibáikat lenyesegetni, esetleges értékeiket pedig kiemelni.

És üdvözlöm az új olvasóközönséget.

SZILÁGYI ANDRÁS